

MAGDA URBAŃSKA

Szkolny program mediacyjny jako narzędzie zapobiegania przemocy w szkole

School Mediation Programme as a Tool for Prevention of Violence at School

Doktor, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Katedra Nauk o Rodzinie, Polska

Streszczenie

Przemoc i agresja należą do zjawisk coraz częściej spotykanych także w środowisku szkolnym. Za pomocą agresji fizycznej rozwiązywane są różne konflikty uczniowskie, przemoc uwiadcza się również w dręczeniu i prześladowaniu szkolnych kolegów. W artykule zaprezentowany został jeden ze sposobów stosowanych w profilaktyce przemocy w szkole, jakim są mediacje prowadzone w postaci mediacji szkolnych i/lub mediacji rówieśniczych. Mediacja uczy konstruktywnego rozwiązywania konfliktów, bez użycia przemocy, w oparciu o dialog i współpracę na rzecz znalezienia korzystnego dla jej uczestników rozwiązania problemu. Szkolne programy mediacyjne to narzędzie rozwiązywania nie tylko konkretnych konfliktów szkolnych, ale też sposób na rozwijanie umiejętności komunikowania się całej społeczności szkolnej i szansa na zmianę podejścia do konfliktów: odejścia od stylu rywalizacyjnego na rzecz stylu nastawionego na współdziałanie i twórcze poszukiwanie wspólnego rozwiązania.

Słowa kluczowe: mediacje szkolne, przemoc, profilaktyka przemocy

Abstract

Violence and aggression are increasingly more often happening also at school. Physical aggression is used by pupils to solve various conflicts. Violence is also reflected in tormenting and bullying of the peers. This paper shows a method used in violence prevention at school, namely mediation, both school mediation and/or peer mediation. Mediation teaches you how to resolve conflicts constructively, without the use of force, based on dialogue and cooperation in order to find a win-win resolution for both parties. School mediation programmes are the tool for resolving not only specific school conflicts, but also a way to develop communication skills of the whole school community and a chance to change the attitude to conflicts: switching from competition to cooperation and creative searching for the common conflict resolution.

Keywords: school mediation, violence, violence prevention

Wstęp

Podłożem wielu zachowań agresywnych i przemocowych w środowisku szkolnym jest konflikt interpersonalny. Gdy strony nie umieją rozwiązać go w sposób konstruktywny, uciekają się do przemocy jako środka zdobycia przewagi i metody osiągnięcia własnych celów, niejednokrotnie przy akceptacji takiego zachowania przez rówieśników i środowisko rodzinne. Jednym ze sposobów zmiany takiego podejścia do rozwiązywania konfliktów jest mediacja opierająca się na współpracy stron konfliktu w poszukiwaniu wspólnego, wzajemnie korzystnego porozumienia. Mediacja uczy porozumiewania się bez użycia przemocy, jest bowiem procesem, „podczas którego ktoś pomaga innym zmienić ich spojrzenie na konflikt, zauważyć jego twórczy potencjał. Wraz z osobami zaangażowanymi w konflikt mediator pomaga wypracować porozumienie, w jaki sposób chciałyby one w przyszłości współdziałać” (Larsson, 2009, s. 13). Według Raszewskiej-Skałeckiej i Szczepkowskiej (2012, s. 192) celem propagowania wśród młodzieży szkolnej idei mediacji jest wskazywanie alternatywnych sposobów rozwiązywania konfliktów, wolnych od przemocy, oraz kształcenie umiejętności porozumiewania się, co jest szczególnie ważne w kontekście agresji w szkole. Autorki wskazują również na mediacje rówieśnicze jako formę wsparcia dla przeciwdziałania przemocy w szkole, która wynika często z braku umiejętności rozwiązywania problemów.

Agresja i przemoc w środowisku szkolnym

Jednym z niepokojących zachowań, które pojawiają się coraz częściej także w środowisku szkolnym, jest przemoc i agresja. Jak zwraca uwagę Pospiszyl (za: Borzucka-Sitkiewicz, 2013, s. 42), zachowania agresywne młodzieży manifestowane są obecnie w miejscach, w których do tej pory nie było dla nich przyzwolenia, np. w szkołach i miejscach publicznych, a sama agresja staje się powszechna we wszystkich warstwach społecznych, zarówno wśród dziewcząt, jak i chłopców. Przemoc i agresja szkolna mogą przyjmować różne formy: fizyczną, psychiczną, ekonomiczną, seksualną. Może to być także agresja bezpośrednia bądź agresja pośrednia, agresja w formie słownej, fizycznej czy elektronicznej (Witkowska-Paleń, 2010, s. 97, 102; Borzucka-Sitkiewicz, 2013, s. 47). Przemoc może wiązać się z mobbingiem – terrorem psychicznym, którego celem jest wyłączenie konkretnej osoby z grupy (Szpringer, 2004, s. 37), bądź bullyingiem – tyranizowaniem i prześladowaniem przybierającym różne formy: werbalną (groźenie, przedrzeźnianie, krzyk, obraźliwe epitety), fizyczną (np. bicie, przetrzymywanie, deptanie), symboliczną (obraźliwe gesty, wyłączenie z grupy) (Borzucka-Sitkiewicz, 2013, s. 49).

W środowisku szkolnym sprawcami przemocy oraz jej ofiarami mogą być zarówno uczniowie, jak i nauczyciele. Można zatem mówić o przemocy szkolnej, której doświadczają nauczyciele ze strony uczniów, przemocy, której

sprawcami są nauczyciele i która skierowana jest wobec uczniów, oraz przemocy międzyuczniowskiej (Witkowska-Paleń, 2010, s. 97). Przemoc w różnych formach staje się częstym szkolnym doświadczeniem, co potwierdzają dane policyjne i wyniki badań odnoszących się do zjawiska przemocy szkolnej, prowadzonych wśród uczniów i nauczycieli (Policja, 2018; Przewłocka, 2015).

Aby przeciwdziałać przemocy szkolnej, podejmowane są różnorodne działania o charakterze profilaktycznym. Według Rylke (1999, s. 52) skuteczny program przeciwdziałania przemocy powinien obejmować całą szkołę, tj. uczniów, nauczycieli i rodziców, zawierać elementy motywacyjne angażujące dorosłych i uczniów poprzez zwiększenie świadomości istnienia problemu przemocy, uruchamiać wzajemną komunikację w całej społeczności szkolnej i edukować odnośnie do sposobów działania, ustalać normy i sposoby ich egzekwowania, a także wprowadzać je w życie. Program powinien doprowadzić również do powstania i stałego funkcjonowania w szkole systemu przeciwdziałania przemocy.

W ten sposób myślenia o profilaktyce przemocy szkolnej jako programie angażującym całą społeczność szkolną, usprawniającym wzajemną komunikację, z jasnymi zasadami i procedurą postępowania oraz kontynuacją działań w postaci klubów mediacji wpisują się szkolne programy mediacyjne.

Mediacje w szkole

Pierwsze programy mediacyjne zaczęto wprowadzać do szkół latach 80. XX w. Jak wskazuje Lewicka-Zelent, za prekursora mediacji szkolnych uznawany jest Dancan, który w 1981 r. w Nowej Zelandii rozpoczął naukę mediacji wśród uczniów jednej ze szkół podstawowych. W 1987 r. wprowadzono tam również mediacje rówieśnicze. Działania polegające na przeszkoleniu nauczycieli w zakresie mediacji podjęto także w 1989 r. w Australii. W efekcie tej działalności programy mediacji szkolnych wprowadzono w 1200 szkołach Nowej Zelandii i 3 tys. szkół australijskich. Celem programów prowadzonych w Australii było kształtowanie odpowiedzialności młodzieży i rozwijanie umiejętności podejmowania decyzji. W 1989 r. programy mediacji szkolnych, których celem była walka z przemocą w szkole, wdrożyło kanadyjskie Ministerstwo Edukacji. Efektem programu była poprawa osiągnięć dydaktycznych uczniów i ich motywacji do nauki, poprawa relacji międzyuczniowskich, zwiększenie samokontroli uczniów oraz rozwinięcie umiejętności komunikacyjnych uczniów. Nastąpiła też poprawa klimatu szkolnego. Podobne zmiany w zakresie zmniejszenia skali przemocy szkolnej i poprawy klimatu szkoły były rezultatem programów mediacyjnych wprowadzonych w 1993 r. w szkołach amerykańskich. W Europie mediacje szkolne zostały wdrożone w 1988 r. w Irlandii Północnej. Celem programu było rozwijanie kompetencji komunikacyjnych uczniów, a jego efektem – upowszechnienie mediacji w kilku szkołach, samodzielne prowadzenie mediacji nawet przez 10-letnich uczniów, zwiększenie poziomu kompetencji

komunikacyjnych uczniów oraz przeniesienie przez uczniów-mediatorów umiejętności nabytych w trakcie programu do życia codziennego. Stopniowo znikał także sceptycyzm nauczycieli wobec mediacji. Zwiększona została również integracja uczniów w klasach i poprawił się klimat szkolny. W latach 90. XX w. programy mediacji szkolnej i rówieśniczej wprowadzane zostały też do szkół w Wielkiej Brytanii i Francji, a w kolejnych latach – do szkół w Finlandii, Niemczech, na Węgrzech, Ukrainie i w Szwecji. Celem większości programów było zredukowanie przemocy w szkole, a efektem m.in. zmniejszenie liczby konfliktów szkolnych, podwyższenie samooceny uczniów, poprawa klimatu szkoły, wzrost różnego rodzaju umiejętności społecznych uczniów (Lewicka-Zelent, 2014a, s. 29–36; 2014b, s. 225–228).

W Polsce jednym z pierwszych programów mediacji był konkurs skierowany do szkół gimnazjalnych „Rozwiążę spory bez przemocy, czyli co wiem o sprawiedliwości naprawczej w Polsce” przeprowadzony w 2002 r. przez Polskie Centrum Mediacji. W kolejnych latach konkurs ten został przekształcony w program profilaktyczno-edukacyjny z warsztatami dla uczniów, nauczycieli i rodziców (Polskie Centrum Mediacji, 2018). Z czasem w prowadzenie szkolnych programów mediacyjnych zaangażowały się różne instytucje, powstawało także wiele programów mediacji szkolnych i rówieśniczych, zarówno o zasięgu krajowym, jak i lokalnym, prowadzonych w pojedynczych szkołach. Przybywało też specjalistów w zakresie budowania programów edukacyjnych z wykorzystaniem mediacji i negocjacji (Przybyła-Basista, 2017, s. 6–7; Lewicka-Zelent, 2014a, s. 37–39; 2014b, s. 229–231). Jak wskazuje Lewicka-Zelent, większość realizowanych programów mediacyjnych miała swoje źródło w programach zapobiegania przemocy i były one kierowane w zależności od konkretnego projektu do nauczycieli, uczniów bądź całej społeczności szkolnej. Ich celem było przede wszystkim upowszechnianie idei mediacji w środowisku oświatowym, czemu miało służyć odpowiednie przygotowanie nauczycieli i uczniów do prowadzenia mediacji oraz uczestnictwa w mediacji (Lewicka-Zelent, 2014a, s. 39–40).

Odnosząc się do efektów polskich programów mediacji, Przybyła-Basista zwraca uwagę na pozytywne rezultaty związane z kształceniem umiejętności mediacyjnych i negocjacyjnych w szkołach. Podkreśla ona wzrost świadomości uczniów w kierunku poszukiwania podejścia nastawionego na współpracę jako stylu nieprowadzącego do agresji i przemocy oraz entuzjazm uczestników treningów mediacyjnych do niesienia pomocy skonfliktowanym kolegom. Wskazuje również, że w niektórych szkołach w ramach kontynuacji programu uruchomiony został Klub Młodych Mediatorów (Przybyła-Basista, 2017, s. 7). Pomyślane efekty szkolnych programów mediacyjnych wymienia także Lewicka-Zelent (2012, s. 99–104; 2014a, s. 171–180; 2014b, s. 185–195), odnosząc je do poprawy klimatu szkolnego oraz korzyści dla uczniów, w tym uczniów-mediatorów, nauczycieli, rodziców i całej społeczności szkolnej. Propagatorem mediacji

szkolnych i rówieśniczych jest też Rzecznik Praw Dziecka (2017a), który wskazuje mediację jako metodę przeciwdziałania przemocy rówieśniczej oraz sposób na budowanie odpowiednich relacji w środowisku szkolnym. W opracowanych w listopadzie 2017 r. „Standardach mediacji rówieśniczej i szkolnej” zwraca on m.in. uwagę, że stosowanie mediacji w szkole kształtuje umiejętności konstruktywnego podejścia do konfliktów, sprzyja tworzeniu bezpiecznej i przyjaznej szkoły, a także wzmacnia kompetencje społeczne w środowisku szkolnym (Rzecznik Praw Dziecka, 2017b, s. 3).

Podsumowanie

Szkolny program mediacji to działanie, które skierowane jest do całej społeczności szkolnej: uczniów, nauczycieli i rodziców. Korzyści z jego wprowadzenia wydają się być dwojakiego rodzaju, można je bowiem rozpatrywać zarówno w kategoriach bezpośrednich jako uzyskanie satysfakcjonującego rozwiązania konkretnego konfliktu szkolnego, jak i w kategoriach pośrednich, związanych z doskonaleniem umiejętności komunikacyjnych w szkole oraz ze zmianą podejścia do konfliktów poprzez naukę stylu nastawionego na współpracę oraz dialog, a odejście od stylu rywalizacyjnego, który może generować zachowania agresywne i przemocowe.

Odnosząc się do mediacji szkolnych jako narzędzia profilaktyki przemocy, warto na koniec zwrócić uwagę na korzyści związane z mediacjami sprawca–ofiara i raz jeszcze podkreślić wychowawcze i profilaktyczne walory mediacji przynoszącej korzyści zarówno pokrzywdzonemu, jak i sprawcy. Wartość mediacji dla osoby pokrzywdzonej przejawia się m.in. tym, iż ma ona możliwość bycia wysłuchaną oraz otrzymania zadośćuczynienia od sprawcy np. w postaci skruchy bądź przeproszenia. Korzyści z mediacji ma również sprawca, może bowiem zrozumieć, jaką krzywdę wyrządził drugiej osobie, a także przeprosić i zrekompensować krzywdę. Mediacja uczy zatem obie strony odpowiedzialności za własne czyny, ale też staje się szansą na współdecydowanie o sposobie rozwiązania konkretnego problemu (Waluk, 2006, s. 79–80). Szkolne programy mediacyjne są zatem szansą, że wiele konfliktów szkolnych, dotychczas rozwiązywanych na drodze przemocy, może zostać nakierowanych na poszukiwanie rozwiązania, które będzie korzystne dla obu stron, ale opierać się będzie na dialogu i współpracy.

Literatura

- Borzucka-Sitkiewicz, K. (2013). Agresja w relacjach społecznych. W: K. Borzucka-Sitkiewicz, K. Kowalczyńska-Grabowska (red.), *Profilaktyka społeczna. Aspekty teoretyczno-metodyczne* (s. 42–57). Katowice: Wyd. UŚ.
- Larsson, L. (2009). *Porozumienie bez przemocy w mediacjach. Jak być trzecią stroną w konflikcie*. Warszawa: Czarna Owca.
- Lewicka-Zelent, A. (2012). *Obniżanie poziomu przemocy i lęku młodzieży gimnazjalnej*. Lublin: Wyd. UMCS.

- Lewicka-Zelent, A. (2014a). *Analiza zasobów osobistych uczestników szkolnego warsztatu mediacyjnego*. Opole: Scriptorium.
- Lewicka-Zelent, A. (2014b). *Klimat szkół gimnazjalnych. Analiza weryfikacyjna programu „Mediacja w szkole”*. Opole: Scriptorium.
- Policja (2018). *Przestępczość w szkole i innych placówkach oświatowych*. Pobrane z: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-w-szkole/50868,Przestepczosc-w-szkole-i-i-innych-placowkach-oswiatowych.html> (29.07.2018).
- Polskie Centrum Mediacji (2018). *Historia Polskiego Centrum Mediacji*. Pobrane z: http://www.mediator.org.pl/Polskie_Centrum_Mediacji/6/ (29.07.2018).
- Przewłocka, J. (2015). *Bezpieczeństwo uczniów i klimat społeczny w polskich szkołach. Raport z badań*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Przybyła-Basista, H. (2017). *Zastosowanie mediacji i negocjacji w profilaktyce przemocy i promocji współdziałania*. Pobrane z: www.metis.pl/remository/Itemid,162/func,select/id,71/ (4.10.2017).
- Raszewska-Skałeczka, R., Szczepkowska, M. (2012). Mediacje w środowisku szkolnym na tle rozważań prawno-psychologicznych – skuteczność i ograniczenia mediacji rówieśniczych. W: M. Tabernacka, R. Raszewska-Skałeczka (red.), *Mediacje w społeczeństwie otwartym* (s. 174–196). Wrocław: Gaskor.
- Rylke, H. (1999). *Pokolenie zmian. Czego boją się dorośli?* Warszawa: WSiP.
- Rzecznik Praw Dziecka (2017a). *Należy upowszechnić mediację rówieśniczą*. Pobrane z: <http://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/nalezy-upowszechniac-mediacje-rowiesnicza> (12.12.2017).
- Rzecznik Praw Dziecka (2017b). *Standardy mediacji rówieśniczej i szkolnej w szkołach i innych placówkach oświatowych*. Warszawa.
- Szpringer, M. (2004). *Profilaktyka społeczna. Rodzina, szkoła, środowisko lokalne*. Kielce: Wyd. AŚ.
- Waluk, J. (2006). Mediacja i sprawiedliwość naprawcza w Polsce. Doświadczenia Polskiego Centrum Mediacji. W: S.L. Stadniczenko (red.), *Prawno-psychologiczne uwarunkowania mediacji i negocjacji* (s. 71–81). Opole: Wyd. UO.
- Witkowska-Paleń, A. (2010). Przemoc w środowisku szkolnym. W: J. Maciaszek (red.), *Zjawisko przemocy we współczesnym świecie. Wybrane aspekty* (s. 89–106). Stalowa Wola: Wyd. Wydział Zamiejscowy Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli.